

Karel Havlíček

06
Карель Гавлічек Боровскій.

ВИБІР ПОЕЗІЙ.

ПЕРЕКЛАД

ІВАНА ФРАНКА.

З життям Гавлічка.

*Лит. Антриміт
1576-май-1920*

У ЛЬВОВІ 1901.

НАКЛАДОМ

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ

зарєєстрованої спілки з обмеженою порукою у Львові.

41.
Львівська Філія
Бібліотеки АН-УРСР

638 до

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И- 34487

1061

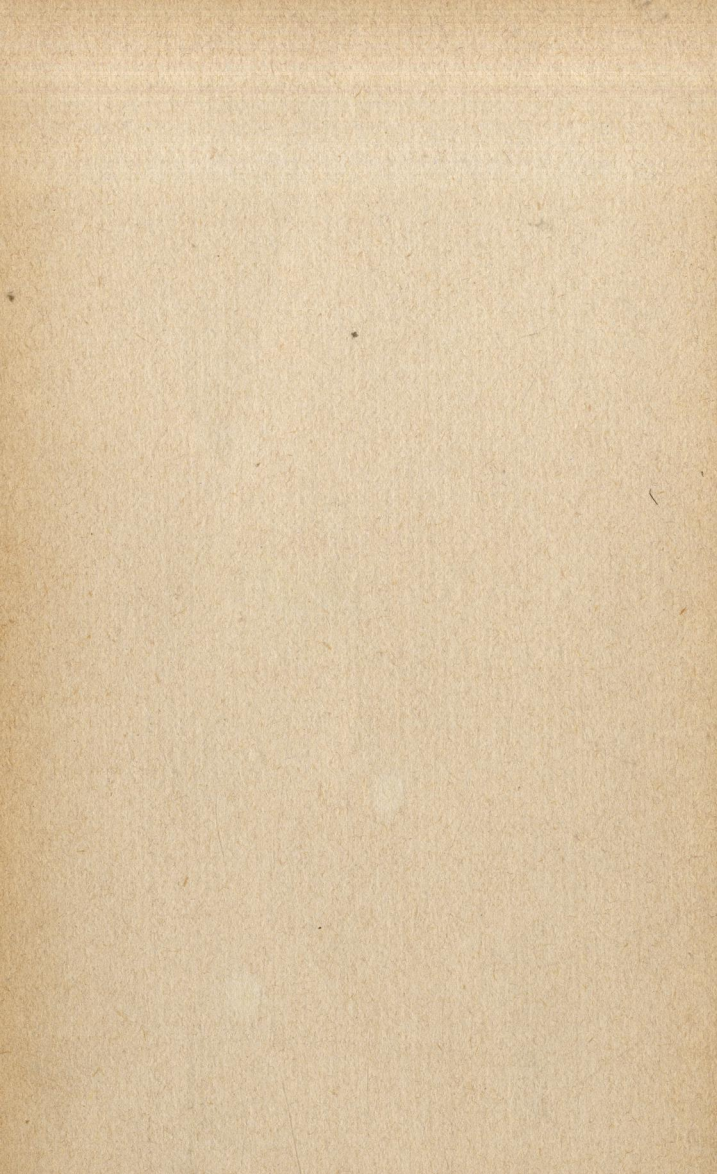
Ф/Г-123

Високо поважаємому Професору

Т. Г. МАСАРИКУ

НА ДОКАЗ ЩИРОЇ ПРИХИЛЬНОСТІ

присвячує
Перекладач.

Високоповажаний Пане!

Книжка, яку отсе пускаю в світ, осмілившись покласти на її чолі Ваше Шановне імя, Вам у значній мірі завдячує своє викінчене і появу на світ. Ваша прегарна книжка про Гавлїчка (Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení. V Praze 1896) в звязку з Вашими давнійшими працями „Česká otazka“ і „Naše nynější krise“ вияснила мені велике значінє Гавлїчка для розвою чеського народу, навчила мене шанувати і подивляти політичного діяча та борця там, де я доси любив і подивляв поета.

Імя Гавлїчка звісне мені було давнійше, ще від 1884 року, коли я в одній статі пок. проф. Первольфа прочитав його спомини про 1848 рік і про те, як чеські діти на загально звісну народню нуту співали тоді Гавлїчкову пісню про Шузельку, перекручуючи назву Шузельки на „žezulku“ (божу коровку). Троха пізнійше, за посередництвом пок. Ржегоржа я одержав Гавлїчкові поетичні твори (пражське виданє з р. 1870), а потім і ілюстроване виданє „Хрещеня св. Владимира“. Не потребую додавати Вам, що ті писаня я швидко майже всі вивчив на память. Вони так легко підходять і під наші народні мелодії, і раз зіллявши ся з ними в одну

цілість, вони солодили мені не одну гірку хвилю в життю, додавали мені сили і смілости не в одній важкій пригоді.

Само собою явилось бажане присвоїти хоч дещо з тих перлин чеської літератури моїй рідній мові. Але перті проби не заохотили мене до сеї праці. Я відразу пізнав величезну її трудність. Незвичайна простота Гавлічкової поезії, се тільки зверхня маска; вона криє в собі незвичайну глибину і смілість думки і незвичайну влучність та епіграматичну прецизцію вислову. І хоча мій рідний українсько-руський язик також незвичайно багатий на такі самі ресурси, якими чарує нас Гавлічкова поезія, то все таки перестроєнє тої поезії в українсько-руську форму давалось дуже не легко задля зовсім відмінних правил нашої акцентуації і иньших формальних причин.

Та ще одно спиняло мою роботу. По що й для кого перекладати ті огнисті стріли таланту? У нас у Галичині публікувати їх? Ви, Шановний Пане, певно не здивуєтесь, коли скажу, що перед десятима роками опубліковане перекладу тих поезій у Галичині було зовсім неможливе. Правдоподібно жадна друкарня не була би прийняла їх до друку. А коли-б і були надруковані, то я не сумніваюсь, що книжка була-б ніколи не побачила світа божого. Ах, за часів небіжчика Тааффе ми пережили еру таких рясних конфіскацій, що їх реєстр міг би дуже гарною низкою фактів збагатити звісну Візнерову книжку про історію австрійської цензури. А коли у Відні не стало графа Тааффе, то нашу Галичину поблагословив Бог графом Баденім — і система кнебльованя вільного слова пішла далі з новою силою. Чи сьогодні можна вже про се

все говорити як про *tempi passati*? Ах, те минуле таке ще недалеко, таке свіже!... Доля отсей книжечки покаже, на скільки воно справді минуле.

Ваша книжка про Гавлічка додала мені охоти — познайомити й українсько-руську громаду з сим письменником. Аджеж те, против чого звертав свої огні стріли Гавлічек, не звалене й доси; і те, від чого терпів він, і доси не втратило свого жала, хоч по троха й змінило форму. Я певний, що з тих ударів, які передчасно положили в могилу великого чеського патріота, знайде ся ще де що й на його перекладачів та прихильників його думок. Ну, та дарма! Вовка бояти ся — в ліс не йти.

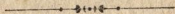
Подаючи українсько-руській громаді перекладом отсей вибір Гавлічкових поезій, я бажав би вкріпити у неї ту думку, яку так ясно та проречисто розвиваєте й Ви, Шановний Пане, в своїх писаннях, що розвій національності мусить іти невідлучно з розвитком свободи думок і свободи політичної; що голосити себе поступовцем, радикалом чи соціалістом і рівночасно ігнорувати або дусити розвій якої будь національності для якихсь „висших, загальніших ідеалів“, значить завдавати брехню тій поступовості, тому радикалізмови чи соціалізмови, що нація, котра в ім'я чи то державних чи яких иньших інтересів гнобить, дусить та спинає в свободнім розвитку другу націю, копле гріб сама собі і тій державі, якій ніби то має служити те гноблене. А обік тих загальних поглядів, що так і сяють із кожного рядка Гавлічкових писань, я бажав би вчинити українсько-руському народови близькою, рідною й саму по-

стать Гавлічка, такою-ж близькою й рідною, як єсть вона для кожного Чеха.

І нехай буде мені вільно закінчити отсю передмову одним бажанєм. Гавлічкові поетичні твори доси, скільки знаю, не були перекладані на иньші славянські мови — з виємком деяких поодиноких поезій. Може отсей українсько-руський переклад буде, як то кажуть, „щасливий на руку“ і зробить ся початком розповсюдження тих перел гумору і сатири всюди, де се... можливе. І щоб ми дожили тої пори, коли Гавлічкове імя буде звісне і дороге всім Слав'янам як імя одного з чільних борців славянського відродження, одного з найяснійших і найсмілійших умів Славянщини.

Прийміть, Високоповажаний Пане, сердечне поздоровлене від щиро відданого Вам

Івана Франка.

Карель Гавлічек Боровский.

Життєписний нарис.

Карель Гавлічек Боровский уродив ся д. 21. жовтня 1821 р. в Борові Руднім близько міста Ігляви. В Ігляві він ходив до початкової школи, яку 1831 р. скінчив у Німецькім Броді. Тамже він скінчив і шестикласову гімназію і в осени 1838 р. прибув до Праги і записав ся на тзв. „філѡзофію“. Скінчивши дволітній курс тої філѡзофії (те, що теперішні 7 і 8 кл. гімназіяльні) він 1840 р. вступив до духовної семінарії в Празі. Його біографи догадують ся, що до сего кроку спонукала його не тільки глибока релігійність, виплекана в його душі його опікуном, вікарієм Яном Броужком у Борові — про него він з щирим чутєм згадує в „Тирольських елегіях“ — але також надія, що на становищі душпастиря буде міг спокійно працювати над просвітою чеського народа і на полі чеського письменства¹⁾. Сей другий

¹⁾ Дивись: Básnické spisy Karla Havlíčka, pořádal Ladislav Quis. V Praze 1898, вступ, стор. XXII.

мотив певно правдивий; що до першого треба сильно сумнівати ся, маючи на увазі прим. свідощтво тодішнього шкільного товариша Гавлічкового Габлера, який подає, що вже на філософії Гавлічек був зовсім підготований до того, щоб зробити ся видним чеським письменником і обік шкільних предметів студював дуже пильно історію, мову і літературу чеську, мови і літератури иньших Славян а також славянську народню поезию¹⁾.

Експерімент з духовною семінарією ґрунтовно не вдав ся Гавлічкови: сумніви, які вже й давнійше будили ся в його душі, тут вибуяли над сподіванє сильно. Він додумав ся по тяжких душевних боях до цілковитої неґації релігійної доіми; сей його погляд не лишив ся тайною для його настоятелїв, і по однорічнім побуті в семінарії його виключено з неї в хвилі, коли в його душі вже дозріла була постанова покинути її зовсім.

Опинивши ся на волі Гавлічек не покинув студий, хоча задля браку фондів не міг учащати до університету. Літом 1842 р. він обійшов пішки значну часть Чехії, а потім з двома Поляками, студентами празького університету, помандрував через Моравію і Шлеско до Галичини, побув кілька неділь у Татрах, а відси через край Словаків вернув назад до Праги.

Ті подорожі показали Гавлічкови доочне сумний стан чеського народа в ріжних сторонах. Не забуваймо, що простий народ усюди тоді робив панщину, інтеліґенція переважно

¹⁾ Dr. V. Gabler, K. Havlíček, některé vzpomínky. (Osvěta 1896, стр. 957).

була бюрократична, винародовлена і також тягла важку тачку життя, яка не дозволяла їй думати про якісь висші, ідеальніші справи. Невелика горстка патріотів по більших містах, а особливо в Празі, не виявляла також анї такої сили, анї такої діяльності, якої було-б потрібно. Чи-ж диво, що поглядаючи в вершка Шумавських гір на Чехи з одного і на німецький край з другого боку, Гавлічек мимоволі подумав: „Умирає наш народ! Наше сонце тоне в Німеччині!“ І ся розпучлива думка була зародом одної з перших його поезій, „Думки на Бательовськїм версі“, що почата 1841 р. була викінчена геть пізнійше, в Москві.

Не маючи з чого вдержати ся в Празі Гавлічек у осени 1842 р. прийняв зроблене йому (за посередництвом Шафарика) предложене московського професора Погодіна — приїхати до Москви і обняти вихованє його дітей. Справа налагодилась, і одержавши паспорт та гроші на дорогу Гавлічек виїхав до Росії. По дорозі він зупинив ся на кілька неділь у Львові, де був гостем професора Запа, приятеля наших письменників Головацького та Вагилевича. Гавлічек пильно придивляв ся галицьким відносинам; интересно, що вже тоді він завважив тут у сферах, з якими міг зіткнути ся у Запа, зароди дивоглядного москвофільства, що било поклони перед російським царем і російськими чиновниками. На основі тих вражінь він паписав 1844 р. в Москві ось яку їдку епіграму:

Патрони Галичини.

Від Бога маю пісок і вовків,
Від Казимира шляхту і жидів,

Від Франца Єзуїтів і Швабів,
Микола дасть мені чини й чиновників.

Зі Львова через Київ поїхав Гавлічек до Москви, де опинився 5 січня 1843 р. В його призначенню тимчасом зайшла деяка переміна: Погодін, що виписав його з Праги для власних дітей, відступив його своєму товаришеви по університету, звісному славянофілови професору Шевірьову. Місце мабуть не дуже було добре, бо Гавлічек не видержав тут більше як один рік, не вважаючи на те, що в Москві знайшов не одно таке, що могло притягати його. Годить ся згадати, що в своїх листах із Москви він з великим признанем згадує про нашого земляка Бодяньського, що тоді був професором московського університету. В російській літературі стояла тоді в зеніті зірка геніяльного Українця Миколи Гоголя: Гавлічек з захватом читав його твори і переклав на чеське не тільки деякі його менші оповідання, але також великий його архитвір — Мертві душі.

Побут у Росії мав на Гавлічка великий вплив. „Його погляди — пише д. Квіс (Bá-snícké spisy, стор. XXIV—XXV) — відразу розширилися. Придивляючись і порівнюючи, він тільки тепер вповні зрозумів дрібноту тодішніх чеських відносин і змагань, відчув цілу народню, політичну і літературну чеську мізерію. В його душі дозрівала постанова — взятися до справи, і він шукав стежки, як би дійти до того. Але й Росія розчарувала його — не так народ, але вищі верстви; йому збрід деспотизм царя Миколи і його давнійші всеславянські ідеали розвіялись“. Те, що д. Квіс евфемістично називає „всеславянськими ідеалами“,

ми назвемо троха инакше: се було те так загальне у дрібних славянських народів і так натуральне в їх положенню москвофільство, яке й доси не перестало грати дуже видної ролі в життю Славянщини. Що Гавлічек їхав до Росії з рожевими надіями, сего йому, 20-літньому парубкови, ніхто не візьме за зло: але те, що чари того москвофільства могли в його душі розвіятись протягом одного року, мусимо вважати несумнівним доказом його незвичайно здорової душі, незвичайно бистрої обсервації і незвичайно вразливого морального почуття. Інші, більш грубошкірі Славяне потребували довгих літ, щоб дійти до такого просвітлення, а багато, багато їх не доходить до него й зовсім ніколи...

Про свій важкий душевний стан у Росії писав Гавлічек із Москви до свого приятеля Клейзара д. 27 падолиста 1844 р. ось що: „Коли-б ти, старий брате, міг хоч троха заглянути мені до серця і до мізку, який там страшний нелад, яка буря! З усіх боків сиплють ся на мене прикrostи, як із діравого решета. Про деякі я вже згадував Вам у попередніх листах, а деякі такі тоненькі і делікатні, що й не видержали би проїздки відси до Градця (очевидно Гавлічек натякає на загально практикований тоді в Росії звичай отвираня на почті листів, особливо заграничних). Та правда в тім, що навіть мої чотиригранні крижі мають їх задосить. От тим то прошу у Вас деякої потіхи після власного розуму, як би Ви самі найліпше міркували троха потішити та розвеселити засумованого чоловіка. Тільки випрошую собі всі потіхи християнські, а особливо божеські і т. д., бо вони не дуже трафляють мені

до духа і до думки. І не вважайте на те, що весело і жартливо прошу такої потіхи: се вже моя така вдача, що в гризотах не можу говорити инакше, як жартом, бо в сьміху найліпше бороти ся з ними. Находять на мене хвилі, яких би я не бажав анї жадному псу, анї Ђзуїті; не можу нічого робити, нічого як слід думати, і маю напади та задуми гайдамацькі (šnorhounska, від нїм. Schnaprhahn), як ось: пристати до війська, що воює на Кавказі, зробити ся розбійником у Туреччині, їхати до Америки, жити весь вік у Фінляндії і бороти ся з медведями, їхати як російський піп до Китаю і навертати на християнську віру, жити весь вік де будь у Татрах або навіть зробити ся монахом на Афоні“ (L. Quis, Básnické spisy XXXIII).

Молода, горяча душа рвала ся до діла, тим горячіше, чим менше поля давала для него сумна дійсність. Такі хвилі болючого напруження, се огонь, у якім псують ся слабї натури, але гартують ся сильні. Гавлїчек вийшов із сеї проби загартованим. У Москві повстали перші його літературні пляни. Доси він писав вірші принагідно, не думаючи про літературну діяльність. Тепер 21-літній парубок почуває в собі силу і покликанє — бути борцем за права рідного народа, працювати над його подвигненєм. Особиста вдача, а по троха й обставини наткнули його на популярний тоді в Чехії рід письменства — епіграм. Та коли давнійші чеські епіграми були невинною, більш або меньше дотепною забавкою, звичайно на літературні або якісь загально людські теми, Гавлїчек виковує з них „ігли, шпильки, списи та кулі для війни з глупотою і злобою“ (див.

Básnické spisy 116). Всею душею відданий інтересам чеського народу, він звертає свої епіграми против католицько-єзуїтського обскурантизму, против бюрократичного абсолютизму і против малодушности та вузко-партийного засліплення власних земляків. Ті епіграми він опрацьовує старанно і пересилає в листах своїм знайомим у Австрії. В його голові повстає плян видати їх окремою книжечкою, але плян сей не доходить до виконання. Надто в Москві Гавлїчек викінчує деякі давнійше порозпочинані поетичні твори (Думку на Бательовськім версі), а під свіжими вражіннями російського деспотизму в його голові повстає думка — вжити літописного оповідання про заведенє християнства на Руси як канви для сатиричного змалювання того деспотизму. Чи приступив Гавлїчек зараз до виконання сего пляну — не знаємо.

Лїтом 1844 р. Гавлїчек виїхав із Москви, і через Вільно, Варшаву і Вроцлав вернув до Чехії. На разі жив якийсь час дома, в Німецькім Броді, здаєть ся, без ніякого певного занятя. Він брав живу участь у товариських життях, заснував аматорський театр і сам виступав на його сцені. Разом з тим не покидав пера: тут написані були крім поменших віршованих творів також прозові „Образи з Росії“. Довший час задержала його тут любовна історія: він закохав ся в одній панночці і бажав одружити ся з нею, але її отець не хотїв віддати дочки за бездомного бурлаку і недовареного студента. В жовтні 1845 р. Гавлїчек покинув Німецький Брод і подав ся до Праги з сильною постановою — віддати ся літературній праці. В остатнім числі тижневника „Česka Věsta“ з р. 1845 вийшла перша його критична статя, що від

разу звернула на него загальну увагу, а з новим роком 1846 він обняв редакцію газети „Pražské Noviny“ і її літературної прилоги „Česka Věsta“. Його пляни на чисто літературну діяльність завели його на властиве йому поле і зробили його журналістом. На тім становищі Гавлічек зробив дуже багато. „Pražské Noviny“ під його редакцією в часах найтяжшого абсолютизму були для чеського народу правдивою школою вільніших думок і політичного мислення. Гавлічек уживав задля сеї мети найрізніших способів, щоб обійти чуйність цензури. „В ту пору — пише проф. Леже — на деннім порядку було питанє ірландське. Гавлічек раз у раз малював нужду Ірландців і їх боротьбу з Англічанами. Вся Чехія розуміла його і ірландське боеве гасло „ріпіль“ (repeal — усуненє, зваленє підданства) зробило ся боевим гаслом чеських патріотів. Гавлічек обняв у Празі таку саму ролю, як Кошут у Пешті або Гай у Загребі“¹⁾).

Не диво, що коли 1848 р. упали пута абсолютизму, Гавлічек був одним із найпопулярніших людей у Чехії. Зараз у марті він покинув редакцію „Pražských Novin“ і заснував свій власний орган „Národní Noviny“, що від першого числа здобув собі величезну популярність у цілім краю. День перед виходом першого числа сеї часописі Гавлічек оженив ся з тою самою Юлією, якій присвячена його гарна поезійка „Моя зірка“. В маю відбув Гавлічек подорож до Галичини і Загребу, щоб

¹⁾ La grande encyclopedie, Paris, Lamirault, т. XIX, стор. 944, статя проф. Леже про Гавлічка.

позискати Поляків і Сербо-Хорватів для прислання делегатів на перший славянський з'їзд до Праги. Гавлічек належав до організаторів того з'їзду і остро виступав против реакційних та поліцейських замахів правительства, що силкувалося попхнути Чехів на нелегальну дорогу, щоб потім силою оружия здусити їх національні змагання. Завдяки деяким нерозважним Полякам та Росіянинови Бакунінови таки вдалось довести до розрухів. Віндішгрец збомбардував Прагу, розігнав славянський з'їзд, а Гавлічек д. 8. липня був арештований. Вся Чехія загула обуренням при сій звістці і міністер Піллерсдорф велів зараз випустити його. Д. 12. липня Гавлічек вийшов із тюрми, а д. 13. при виборах до законодавчого сойму віденьського його вибрано в п'ятих округах нараз.

Але парламентарним героєм Гавлічек не зробився, в соймі не відіграв видної ролі, тим більше, що чеська делегация вже в вересні покинула Відень. По збомбардуванню Відня, бачучи, що реакція бере верх і стративши надію на успіх австрійського парламентаризму Гавлічек (д. 16. грудня) зложив мандат і вернув до редакційного столика, щоб далі вести самотньо, важку боротьбу зброєю духа. Але ця боротьба була тепер безмірно важка. В січні 1849 р Гавлічек обік „Narodních Novin“ засновує гумористичний додаток „Šotek“, де публікує між иньшими дещо із своїх епіграмів. Але цензура не дала дихати тій газетці. Для самого Гавлічка швидко починаєся ряд політичних процесів. За критику октройованої конституції з 4. марта 1849 його оскаржено і поставлено перед судом присяглих у Празі, але присягли д. 13. цвітня увільнили його. Та вже д.

9. мая уряд без суду завісив Гавлічкові „Národni Noviny“ на 15 день, а 18 січня 850 р. газету заборонено зовсім і Гавлічкови велено забрати ся геть із Праги.

Він не зложив оружя. Переселивши ся до Кутної Гори (Kuttenberg) він почав там від 8. мая 85⁰ р. видавати в неозначених речинцях газетку „Slovan“, у якому широко розвивав свої погляди на способи здвигнення народного життя і боротьби з реакцією. „Slovan“ — дуже оригінальна поява в чеській журналістиці: газета без співробітників; майже все в ній писав сам Гавлічек. Крім того він видав у маї 1851 р. окремою книжкою збірку своїх статей друкowanych у Nár. Novinach пз. Duch Národních Novin, а в липні того-ж року випустив другу книжку, збірку своїх статей із „Slovana“ пз. Epístoly Kutnohorské. Ця книжка мала нечуваний доси у Чехів успіх; перше видання розійшло ся протягом тижня і треба було приступити до другого. Розумієть ся, що для реакційного правительства се було сілю в оці; на „Slovana“ посипали ся остороги; рівночасно виточено Гавлічкови новий процес. Д. 14. серпня 1851 р. Slovan був заборонений; д. 12. падолиста Гавлічек ставав перед судом присяглих у Кутній Горі і був знов оправданий. Не можучи дати собі ради з небезпечним журналістом міністер Бах велів ухопити його без суду і заперти в кріпости. Нічу д. 16. грудня Гавлічка арештували, посадили на бричку і повезли: д. 2¹. грудня він станув на місці свого призначення — в Бріксені в південнім Тиролю. Д. 31. того самого місяця була формально скасована та сама октройована конституція, з я-

кою воював Гавлічек, і почалась доба явного абсолютизму.

Доба політичної, публіцистичної боротьби для Гавлічка скінчила ся; почав ся довголітній мартірологій тюремного життя. Правда, його жінка Юлія з маленькою донечкою Зденкою приїхала за ним до Бріксена (в маї 1852 р.); їй дозволено жити в місті і видати ся від часу до часу з в'язнем. Гавлічек швидко віднайшов еластичність свого духа після важкого удару. В тюрмі, серед самоти тихої келії віджиланого поетична творчість. Тут повстали найкращі його поеми, найкоштовніший заповіт полишений ним чеському народови: Тирольські елегії, Царь Лаврін і Хрещенє сьв. Владимира. Списуючи крадькома ті твори в своїй келії Гавлічек крадькома передавав їх жінці, а вона посидала їх до рідного краю, де вони летом блискавки розходили ся в тисячних відписах, вичували ся на пам'ять, будили духа і завзяте в народі.

Першою такою ластівкою були „Тирольські елегії“, що були звісні в Чехії вже при кінці 1852 р. Здасть ся, що майже рівночасно з ними прийшли до Чехії деякі частини „Хрещеня сьв. Владимира“, бо в жовтні 1853 р. прийшло до заряду бріксенської кріпости донесенє, що Гавлічек висилає з Бріксена до своїх знайомих вірші надихані атеїстичним і републіканським духом. В Гавлічковій келії зроблено ревізію і його самого потягнуто до судової одвічальности. Перед судом Гавлічек признав, що ще 1842 р., будучи в Москві і прочитуючи стару руську літопись, думав був зробити царя Владимира героєм жартливої поеми; тоді-ж він і написав декілька віршів із тої

поеми, але в них не було ніякого натяку на теперішність.

Та не вважаючи на судові і поліційні пошукування Гавлічек пильно працював над поемою. На жаль, докінчити її у него не стало сили. Цілість мала обіймати 12 пісень, значить, дві пісні лишилися неі написані. Одна мала мати титул „Битва“; її змістом мала бути диспута між Греками і Латинниками за те, чия віра ліпша, а диспута мала кінчити ся бійкою, в якій верх узяли-б то Греки. А остатня пісня пз. „Хрещенє“ мала довести все до радісного кінця.

Чим раз сумнійше, важче скадало ся Гавлічкове жите на вигнаню, та він не піддавав ся турботі. Вірний своєму давньому звичаєви, заглушувати своє горе сьміхом, він не скінчивши поеми про Володимира взяв ся до иньшої праці. Між творами німецького письменника М. Гартмана він знайшов переповідку ірляндського народнього оповідання про царя з осячими вухами. Ся парість прастарої казки про Мідаса, широко розповсюдженної у різних народів (про се дививсь М. Драгоманов, Розвідки про укр. народню словесність і письменство, т. II, Львів 1900, стор. 167—172) сподобалась йому так, що він переклав Гартманів текст на чеську мову, а потім узяв ся перетоплювати його так, щоб прищепити тему, не змінюючи її ірляндської основи, до чеського національного ґрунту. Так поветала гумористична балада „Царь Лаврін“, написана в липні і серпні 1854 року. Рівночасно з сим твором Гавлічкови в голові укладав ся плян иньшої поетичної праці. „Задумав я написати — оповідає він у листі до одного знайомого — біль-

ший цикльпоезій різного розміру, що творили-б одну цілість, а їх темою були-би думки про остатні річи чоловіка; тут завдам собі праці підперти сьвяту теольоію в її теорії безсмертності — головню з хемічного становища. Спосіб мого трактованя пізнаєте легко з двох частин, які Вам тут подаю для проби. Думка в мене — довести людей до сьміху над тим, чого звичайно боять ся, а бодай про що не радо слухають“. (L. Quis, op. cit. LXXIV). Сі дві частини, се прекрасні поезії „Вічне жите“ і „Гріб“. На жаль, цілого циклю Гавлічек не викінчив, а отсі дві частини лишили ся його остатнім поетичним словом.

Д. 29. вересня жінка Гавлічкова з дитиною була змушена покинути Бріксен і вернути до Чехії. Се був остатній, мабуть чи не найтяжший удар для письменника. Він занімів; його сьміх, що доси золотив йому роки неволі, загас. Його здоровле було підкопане; одинокий, забутий земляками він видимо почав хилити ся до могили, не вважаючи на те, що йому було ледво 33 роки. Аж ось у марті 1855 року нараз прийшло з Відня розпорядженє — випустити його на волю і відвезти назад до Чехії. Ми не знаємо, з яким чутєм, з якими надіями вертав Гавлічек до рідного краю; він не знав, що ся ласка, то була ласка катів. На границі чеського краю він довідав ся, що його кохана дружина Юлія перед десятима днями вмерла.

Незломний борець був зломаний. Остатній рік його життя, то було повільне конанє. Д. 29 липня 1856 р. він умер у Празі, оплакуваний цілим чеським народом.

Гавлічек яко публіцист і політик, як борець за права народні і керманця народньої

думки має велике, історичне значінє. Його погляди не пережили ся доси і без сумніву вйдуть у підвалини нового, щиро людowego руху, який повинен прийти на зміну теперішніх формально-патріотичних і з соціального погляду буржуазно-бюрократичних чеських партій. Яко поет не має Гавлічек нічого спільного з пануючим у першій половині XIX в. в Славянщині романтизмом. Навпаки, його поезию і прозу можна вважати щирим противенством романтизму. Він спокійний, тверезий, ясний; розум вповні панує у него над чутєм; сагитиментальности ані сліду; за те все і всюди готовість до боротьби з темнотою, туманенєм, пересадом і догмою. З натури своєї він сатирик і на тім полі він безперечно один із найбільших світочів Славянщини. Його сатира — наскрізь новочасна, майже дияметральнo суперечна тому розумінню сатири, яке при кінці XVIII в. голосив Країцкйй у звіснім двостиху:

Satyra prawdę mówi, błędów się wyrzeka,
Wielbi urząd, cześci króla, lecz karci człowieka.

Гавлічкова сатира навпаки, велить нам зі співчутєм дивити ся на людську одиницю, але звертає своє вістрє против певних пануючих ідей і інституцій, які роблять людей такими чи иньшими зовсім незалежно від їх волі. Що до смілости і різкості, з якими нападав на ті ідеї і інституції, що до ясности, з якою бачив мету своїх нападів, Гавлічек не має собі рівного в Славянщині. Великі російські сатирики Гоголь і Щедрин без сумніву копали свої міни глyбше, захапували ширший терен; але висше не піднимались їх огнисті ракети, не палали яснійше від Гавлічкових.

Чехія, хоч і яка патріотична та жертволюбна, не сплатила ще й доси вповні свого довгу перед великим покійником. І доси нема повного і критичного видання його творів, а дещо з них, головн-ж кілька десятків епіграмів, пропало мабуть зовсім. „Тирольські елегії“ вийшли у перше — пам'ятне діло! — в Петербурзі 1 60 р., надруковані руськими буквами і з російським перекладом, заходом звісного славіста Гільфердінга. В р. 1870 зачало було товариство „Svatobor“ видавати „Зібрані писаня“ Гавлічкові, але видане перервалося на невеличкім першому томі, де надруковано поезії (без „Хрещеня“) і дещо з прозових писань та з листів Гавлічкових. Десь коло того року вийшло окремою книжкою (без означення місця і року) „Хрещенє сьвятого Владимира“ з предікавими ілюстраціями Лішки. В 1886 р. розпочав був Карель Тума, автор широкої, але далеко не вірцеві біографії Гавлічкової (вид. в р. 1883) видане повної збірки критичних і публіцистичних праць Гавлічкових, але й се видане спинилося на третьім зошиті. Тумі роблено — не знаю, на скільки оправдані — закиди, що „препарував“ Гавлічка для догоди молодочеського катехізму; в часі мого побуту в Празі, коли я висловив бажанє мати повне виданє Гавлічка, мене остерегли, щоб я не покладав ся зовсім на Тумове виданє. В р. 1888 видано в Кутній Горі Гавлічкові листи, писані з Бріксена до свояків, а 1897 р. видав Ладислав Квіс гарне і найповнійше доси видане поетичних творів Гавлічкових. з досить широкою, але як біографія і характеристика не остаточною передмовою. Се виданє оздоблене гарним портретом і знімком із автографу Гавлічкового; до тексту поезій д. Квіс подавав

Декуди річеві пояснення, хоч також не в такій повноті, як би було треба.

Гавлічкова доба — сьмію сказати — прийде ще і в самій Чехії. І то не тільки як політика. І як поет він буде ще мати свій ренесанс. Аджеж він — найбільше національний чеський поет. Гумор, дотеп, їдкість і простота чеської душі виявляють ся в його нечислених творах так ясно, так безпосередно і живо, як у жадного иньшого з чеських поетів. Особливо після космополітичної чеської поезії нової доби, після кабінетних епопей і лірик Врхліцкого, Сватоплюка Чеха, Заєра — Гавлічкова поезія смакує як чиста жерелова вода після більше або менше штучного заграничного вина. З сего погляду в Славянщині є тільки один поет, з яким можна порівняти Гавлічка — а се наш Шевченко. І цікаво, що оба вони так радо забігали на теологічне поле і оба полишили заповіти, щоб ховати їх не на посвяченім кладовищі. А кілько-ж схожого в долі обох поетів!

Ів. Франко.

ХРЕЩЕНЕ СЪВЯТОГО ВЛАДИМИРА.

ПЕРША ПІСНЯ.

Перун і Владимир.

Царь Владимир сів на троні
В день свого патрона,
Вислав драба з тим на́казом
До бога Перуна:

„Загними в сей день, Перуне,
Замість канонади!
Жаль набоїв, — адже в бої
Много їх пропаде.

„Загними в сей день, Перуне,
Замість канонади,
Тай прийди до мене випить
Чашку чоколяди.“

Драб прийшов до Перунович,
Стукає завзято,
Зараз дівчини питає:
„Чи дома пан тато?“

„Дома, дома, пане драбе,
В великій сьвітлиці,
Сїв з іглою на ослінчик,
Лата' ногавиці.“

„Шле вам царь наш, пане татку,
Царській привіти;
Маєте йому в сей празник
Трошка заgrimіти.“

Як почув се батько Перун,
Аж чоло нахмутив,
Люто скочив із ослінця,
Геть щтанами шпурив.

„Радше пасти гуси в полі,
У болоті гнити,
Ніж у того Владимира
За бога служити.

„Плати мало, служба клята,
Праці до упаду,
А тут ще йому на празник
Виробляй параду!

„Бач, ось при остатній бурі,
При тій блискавиці
Як на тее пропалив я
Діру в ногавиці.

„Мало плати, мало зривків,
І приносів мало,
Що хоч стане на капусту,
Не стає на сало.

„Ім печеню лиш у сьвято,
Воду мушу пити,
Ледво можу при тій службі
Жінку прокормити.

„Тай то лекціями більше
Мушу намагати,
По фізиці гімназістам
Години давати.

„Як би ще не перепало
Від селян копійки,
То не мав би я в неділю
Й на чарку горівки.

„До чого така робота?
Чорту на вечеру!
А на тую чоколяду
Я йому нас — —.

„Царь не царь, празник не празник,
Все мені одно!
Не хочú гриміть! Чи з того
Маю що? Г—“.

Драб стояв увесь затерплий,
Як короп у гречці:
„Що за мова, пане тату!
Спам'ятайтесь преці!

„Аджеж я у царській службі,
Так як усі люде;
Як я се скажу цареві,
Що вам за се буде?“

Та Перун як впав у лютість,
Посягнув у скриню,
Витяга на пана драба
Свою громовину.

Драб так довго не барив ся,
Вискочив дірою
Тай побіг до Володимира
З тою новиною.

„Ваша царська Величність,
Доношу з покором,
Що тото, що мовив Перун,
Повторити сором.

„Не гримить, на мене тукнув,
Як на пса з за плота,
На Величність вашу ригнув
Гидку лайку з рота.

„Може царь ту чоколяду
(Мовив) сам зіжрати,
А йому на царську службу,
Вибачте, нас — —.

„Царський празник, мов, а бз — —
То йому одно,
І з царя йому цілого,
Вибачте, г — —.“

Як почув царь Володимир
Тее грубіянство,
Плюнув, вилаяв ся в матірь,
А з ним і все панство.

Шле чотири поліцейські
До Перуна з гону:
„Припровадьте грубіяна
До царського трону!“

А як вийшли поліцейські,
Крикнув їм в віконце:
„Гей, лишіть його до завтра!
Нині ще не конче.

„Годі нині з грубіяном
Празник бунтувати;
Завтра йому всиплем бобу...
Вертайте до хати!

„Наплювать нам на його ті
Громовії стріли!
Маємо свої гармати,
Щоб нам загриміли.“

Вислав флігель-ад'ютанта
По штири батерії,
Щоб стріляли на вівати
При царській вечері.

Їли, пили, розливали,
А музики грали,
Аж міністри на животах
Пасів попускали.

Пили пиво, пили вина,
Їли мясо, тіста;
Не одному офіциру
У швах мундур тріска.

Верещали, танцювали
Довкола сьвітлиці,
Піф, паф, пуф летіли корки
З фляшок, мов з ручниці.

Хто там був, той певно впив ся
І позбув ся туги,
Нічю-ж кожного до дому
Розносили слуги.

ДРУГА ПІСНЯ.

Господарство.

Одна гора високая,
А другая нижче;
Хто своїх музик не має,
Той у пальці свиче.

Поки пили, балювали
У царя в покою,
Цілий день той був бог Перун
В поганім настрою.

„Хто не був ніколи богом,
Той нехай сьмієть ся:
Се жите не так легеньке,
Як кому здаєть ся.

„Рано встане: до сніданя
Росу тра кропити,
Місяць до хлівця заперти,
В сонці натопити.

„Тут чортяк, нічний мари
У мішки затикає,
А там зірок тю-тю, тю-тю!
В курятник іскликає.

„Кожда пташка, кожний хрущик,
Слон чи то блощиці,
Має рано свій прожиток
З божої скарбниці.

„А вже як устануть люде,
Там така содома,
Що від вереску не тямиш,
Чи всі в тебе дома.

„Хто не мав ніколи в вусі
Мухи ні мурашки,
Той не знає Перунові
Ранні придибашки.

„Там то крику, там благаня,
Що аж вухо вяне:
Сей співа, зітхає, шепче,
Той псалтиру тягне.

„А чого хотять від мене,
Годі й пригадати;
Одурів би, хто б усе те
Хтів запам'ятати.

„Сей здоровля, ся дитини,
Той хліба й омасти,
Ті, щоби я не позволив
У фабриках прясти.

„Сей блага, щоб його сїну
Я поміг сушить ся;
Той знов, щоб його корові
Поміг отелить ся.

„Сей мужик дощу благає,
Щоб лен ріс в колїно;
Другий знов погоди просить,
Аби сохло сїно.

„Сей тепла, а той морозу,
Третій хоче зміни;
Сему хліб щоб дорогий був,
Тому низькі ціни.

„Що старих баб сотворив я,
Страх мені як гидко!
Як не лишать мене мучить,
Витрощу їх швидко.

„Грім їх бий! Щоб не закласти,
Вже моя незмога.
Най коза дасть мало вдою,
Вже біжить до бога.

„Сам ніхто не хоче дбати,
Лиш за все б молив ся,
Мов той бог йому одному
До служби згодив ся.

„Тут сушити, там мочити,
Тут гноїти поле;
Сю свиню лічи: об'їв ся,
Ну, і колька коле!

„Ся мене дни й ночі мучить:
Замуж вийти ласа;
Сей блага, щоб його жінка
Швидко простягла ся.

„Той в л'ютерії виграти хоче,
Молить ся до неба;
Ті-ж, що асекурувались,
Тим пожежі треба.

„Ах падлюки! Коб не був я
Надто добротливий,
Здруцкав би вас на повила,
Як гнилії сливи!“

Нюх табаки з пересердя!
Мов з гармати чихнув,
Аж заблисло, заgrimіло,
Дощ на землю жбихнув.

Ой так, брате! Богом бути,
То не легка справа!
Бріксен¹⁾ насупроти сего,
Се чиста забава.

Пізно в ніч, як стихло в сьвіті,
Люд покинув рити,
Хтїв Перун неборачисько
Люльку закурити.

Поки в свою „дебрецинку“
Пхав „султана“ стиха,
Нуж йому читать канони
Панї Перуниха!

„Вжеж я за дверми крізь шпарку
Чула правду щирю,
Що сказав ти через драба
Царю Владимиру.

„Ей, не дрись з царем! Говорю,
Ти слухать не хочеш:
З тим опозиційним духом
Ще в нещастє вскочиш.

„Кождому ти в очі бризнеш,
Що на думці, зично, —
Тим то кождий є твій ворог.
Чиж се політично?“

А як жінка так воркоче
Й лає раз по разу,
Не лиш мужа, й бога може
Довести до сказу.

Ах Перуне, Перуночку,
Жаль тебе і шкода.
Завтраж бо тебе чекає
Пресумна пригода.

Ой Перуне нещасливий,
Як ти міг в тім тоні
Наганьбить царя і пана
Так без церемоній?

Ой Перуне, що ти здумав,
Нещасливий боже?
Утікай! бо як спіймають,
То й грім не поможе.

ТРЕТЯ ПІСНЯ.

Воєнний суд.

Боже! Бути поліцейським,
Там то вжитки гарні!
Кого хоче, того вхопить,
Пре до буцегарні.

Кождий мусить його чтити;
А хто не до шмиги,
За зневагу поліцейських
Махай до хурдиги!

Чтїть же діти поліцейських!
Хто нарушить права,
Тому з заду патиками
Заплатить держава.

Вислухайте в острогоу
Сей мій спів умильний,
Що напротив поліцейських
Сам пан-біг безсильний.

Ось ведуть його вже в путах, —
Він іде мов курка,
Два його за плечі тягнуть,
Третій з заду штурка.

„Лиш ведіть мене по гумнах, —
Таж я під надзором!
Не робіть мені по місті
Привселюдний сором!“

Та на гумнах Перуниха
Як раз на потоці
Випирала Перунятку
Щось там на сорочці.

Як пізнала свого мужа,
Наробила крику;
З мокрим праником напалась
На його опіку.

Але Перун добродушний
Сам її втишає:
„Сховай, жінко, меч до піхви,
Час мій наступає.“

В Перунихи й поліцейських
На гумні йде звада,
А в дворі законовідів
Над Перуном рада.

І вже Перун у кайданах
Ляг у цюпі спати,
А юристам параграфів
Годі підшукати.

Бо той, хто давав закони,
Не гадав ніколи,
Щоби царь міг навіть бога
Взять на протоколи.

В ранці входить апеляц'я
До царя трівожна,
Що закона на Перуна
Підшукать не можна.

Царь лиш глипнув, потім крикнув:
„Ви осли нездарні!“
По воєнний суд післанців
Вислав до касарні.

Суд воєнний се змайструє,
Мов з'їсть з маслом каші,
Бо він має всі закони
В однім патронташі.

Суд воєнний на цивільний
Дивить ся з висока:
Він не судить по законам,
Лиш шах-мах від ока.

Суд воєнний — вовче горло,
А жолудок шуки:
Чи хто винний, чи невинний,
Проковтне без муки.

Львівська Філія
Бібліотеки АН УРСР

Сараїчкер

Львівська бібліотека
АН УРСР

№ II- 34487

Суд воєнний мов той творець
По одному слові
Присуд правно закріплений
Мав на поготові:

„На основі проклямацій
Зверхньої коменди
І законів найновіших
Карної куренди,

„За зневагу маєстату —
Злочин капітальний,
За спротивленє, непослух,
Викрик неморальний

„Присуд став: на шнур Перуна
За гак зачепити,
Та ми з ласки дозволяєм:
У Дніпрі втопити.

„Та на пострах непокірним
Так з ним має бути:
Прив'язать за хвіст коневі
Й до ріки тягнути.“

Був там ще в тюрмі газетник,
Також гарна квітка, —
За те, що кпив собі з бога
І не вірив в дідька.

Суд його при тій нагоді,
Щоб не було свару,
Засудив ураз з Перуном
На ту саму кару.

ЧЕТВЕРТА ПІСНЯ.

Перунів заповіт.

Слухайте, хрестяне любі,
Ту сумну пригоду,
Як скінчив свій вік божище
Руського народу.

В кого серце надто чуле,
Най заткає уші
І най змовить отченашик
За померші душі.

Приплели його за ноги
До хвоста кобилі,
Тягнуть шутром чи болотом —
О, нещасні хвилі!

За ним того газетника
По ровах і скалах
На хвості волік жорстоко
Препоганий валах.

Так їх царські ті катюги
Дуже збиткували:
Всі калюжі у Києві
Ними вимітали.

Притягли їх аж над воду
Схляпаних як шмата,
І в Дніпрі їх потопили
Як сліпі котята.

І без сповіді, як лютри,
Вони повмирали,
Лиш остатнє помазанє
З болота дістали.

Сам то я не був при тому,
Лиш читав ту штуку,
Що списав про сєє Нестор
Внукам на науку.

„Так то йде на сьому сьвітї,
Все минає з часом:
Нинї ти сьвятим та божим,
Завтра свинопасом.

„Нинї вам, боги сараки,
Люд кадила палить,
А завтра вас наче сьміте
У калюжу звалить.

„Нових богів собі творять,
Що їм більш догодні:
Кого вчора повісили,
Той їм бог сьогодні.

„Все минуще на тім світі,
Навіть царство боже,
Мов трава перетрівати
Над свій час не може.

„Лиш царі та самовлада
Та слота понура
Потріва віки вічисті,
Як юхтова шкура.“

Так Перун промовив, поки
Віддав Богу душу;
Так я чув — як брешуть иньші,
Й я брехати мушу.

Сам я се не виссав з пальця,
Мушу знать ретельно,
Бо за се-б я на Шпільбергу²⁾
Опинив ся певно.

На Шпільбергу, на Куфштайн³⁾
Страх твердее ложе;
Навіть пташки там співвають:
„Царя храни Боже!“

Хто царя чтить і рот хрестить,
Мине злу пригоду,
А хто не чтить, той буде пить
Вічно голу воду.

ПЯТА ПІСНЯ.

Безбожність на Руси.

Так дійшло з малої річи
До важкого діла:
Руський люд лишивсь без бога,
Церква повдовіла.

Нам би се було байдуже,
Не велика хиба:
В нас сьогодні кождий ксьондзик
Зробить бога з хліба.

Та Руснаки тої штуки
Ще тоді не знали,
Як втопили свого бога,
Иньшого не мали.

Страх пішов по всім народі :
Сьвіт скінчить ся живо !
Бо ніхто не чув від предків
Про такеє диво.

Та сьвіт все однакий, люде
В нїм не роблять зміни :
Плюнь хоч сто разів у море,
Не зібеш в нїм піни.

І на Руси без Перуна
Все старим порядком
Бігла сьвітова машина
Як по маслі гладко.

Старші люде умирали,
А родились діти ;
Чесні люде йшли до праці,
А п'яниці — пити.

Вишні в Петру достигали,
В Матці мак з города ;
Як дощу доволі впало,
То була погода.

Сонце тільки в день сьвітило,
Місяць тільки в нічку :
В літі всякий прів, зимою
Грів ся у запічку.

Жито треба було сїять,
Хмиз ріс сам під плотом ;
Працював мужик руками,
Але шляхтич ротом.

Хто платив, той між панами
Уважав ся своїм;
Голод стравами втишали,
А спрагу напоєм.

Ріки всі бували мокрі,
А тверде каміня,
А халупник все балакав:
„Богач без сумління“.

Шляхтич не братав ся з тими,
Хто простого роду;
Але шинкарі мішали
До горівки воду.

Молоді ходили швидко,
А старі помалу;
За кожду хвилину втіхи
Йшла хвилина жалю.

Хто мав мало, того ссали
Ще п'явки до віку;
Мудрих людей було мало
А дурнів без ліку.

Хто жебрак був за Перуна,
Жебрав і потому,
А хто був душа правдива,
Того гнали з дому.

Бо світ все однакий, люде
В нїм не роблять зміни:
Плюнь хоч сто разів у море,
Не зібеш в нїм піни.

То й на Руси без Перуна
Все старим порядком
Бігла світова машина
Як по маслі гладко.

Та за теє попсувалась
Церковна машина,
Бо попам у їх млиночку
Луснула пружина.

Хлоп, то хитрий лис від роду
До крайньої нитки :
З того втоплення від разу
Вимацав пожитки.

Перестав шістки давати
На служби та треби
Та молебни, бо нема, мов,
Пана Бога в небі.

На всеночне не ходили,
Водосьвять не стало ;
З голоду дяки вмирали,
Попам спласло сало.

Стали діяти ся чуда :
Кров текла з ікони,
Чиста панна породила
Чотири дракони.

Бачили знаки на небі
Невидючі люде,
А баби вже голосили,
Що судний день буде.

Бачили знаки на небі
Й на землі з'явиська,
А баби вже голосили,
Що потопа близька.

По весілю народилось
Дитя за чверть літа :
Пухирі купуйте, люде,
На потопу сьвіта !

ШЕСТА ПІСНЯ.

А в д и є н ц и я.

Владимир сидів на троні
В своїй резиденції
На звичайній, всім доступній
Своїй авдиєнції.

Тиск міністрів, тайних радних,
Двірської голоти —
Стали просто муж при мужі,
Як коли у плоті.

Коло них, зігнувшись луком,
Мов осли ті в парі,
Препокірненько клячали
Пани секретарі.

В руках пера, при чересї
Чорнило в петлицї,
І привязаний із заду
Мішок на петиц'ї.

Позаду пани жандарми,
Царські очі й руки,
Зладили про всякий случай
Добру лавку й буки.

А на площі перед троном
У страху і скрусї
Петенти вірно-піддані
Лежали на пузі.

Та сей раз на авдиєнц'ї
Надзвичайно шумно,
Бо зійшлось з цілої Руси
Духовенство тлумно.

Тут попове і дякове,
Що співають в хорі,
Тут паламарі й біскупи,
Навіть провізори.

З ними остатня послуга —
Гробарі, сестриці
Дзвонарі і сьвічоносці
Й баби проскурниці

Ось туркочуть барабани:
Най усякий слуха,
Що царь зволив відчинити
Свої сьвітлі вуха.

Тут усі ті божі слуги
В однодушній спілці
Нуж зітхати, нарікати,
Наче погорільці.

Всі попове і дякове,
Що співають в хорі,
І паламарі й біскупи,
З ними й провізорі,

Тут остатня вся послуга:
Гробарі, сестриці
Дзвонарі і сьвічоносці
Й баби проскурниці.

„Що вам треба?“ — царь питає
Під навісом синим, —
А вони всі в один голос:
„Гинем, пане гинем!“

Тут попівство шле з між себе
Царю депутац'ю,
А один за всіх промовив
Ось яку орац'ю:

„Славний царю Владимире,
Хоч по вік владай нам!
Та як вбив нам пана бога,
Иньшого надай нам!

„Нам все одно, сей чи той бог,
Який будь най буде,
Щоб лиш був хтось, перед ким би
Мали боя люде.

„Особливо хлоп без Бога
Наче звір озлить ся,
Ще й не буде мав до кого
За царя молити ся.

„Мусить хтось пускати на хлопа
Грім і град і хмару;
Нам без Бога жить не змога, —
Бога дай нам, царю!“

Очевидно ся промова
І розумна й щира
Трафила у саме серце.
Царя Владимира.

Мав він серце страх мягеньке,
Як всяке панятко,
Бідненький, не міг би вбити
Навіть і курчатко.

„Не турбуйтеся, мої вірні!
Лиш держіть присягу.
Вашу просьбу зволю взяти
Під зрілу розвагу“.

СЕМА ПІСНЯ.

Міністерська рада.

Вечером сидять міністри
В тайнім кабінеті;
Тут був Бог проти звичаю
Перший на тапеті.

В головному у всіх думка
Тут була тотожна,
Що без Бога з простолюдем
Видержать не можна.

Але далі у дрібницях
В самім лоні ради
Виявились так як всюди
Дві ріжні засади.

Стара школа похваляє
Службу при дотациї,
А новійша всюди хоче
Найму й ліцитації.

Пан міністер справ внутрішніх
Мовив: „Сьвітлий зборе!
Обявім в газетах конкурс,
Буде й діло скоре.

„Зголосять ся кандидати
Без зайвої праці,
І царь вибере, хто ліпші
Мав кваліфікації“.

Пан міністер заграничний
Радив стежку пряму:
У чужих газетах справі
Тій зробить рекляму.

„Бо не буде чей ні в кого
При отсїй обсадї
Й думки, щоб домашній дехто
Сїв на тій посадї.

„Лиш молодика ні за що!
Старших є немало,
Що в практиці й хлопістиці
Зуби поз'їдали.

„Тож не слід для чести краю
На рублі скупить ся,
Хай про сее відповідно
Знає заграниця“.

Та міністри фінансові,
Се народ упертий, —
Той хотів, щоб тут прилюдний
Конкурс був отвертий.

А хто буде з всіх найменше
За працю жадати,
Тому треба безоглядно
Сю службу надати.

Ще й з умовою: всі срібні
Й золоті предмети
Із церков в потребі будуть
Братись на монети.

Лиш коби папери в курсі
Вдержати al pari⁴),
Се найстарше, а все иньше,
То лиш лярі-фарі⁵).

Будівель міністер радив:
Поки сї алярми,
Із монастирів хоч де-де
Поробить казарми.

Поки місце обсадить ся,
Царь повинен первий
Мати хоч якийсь пожиток
Із тої перерви.

Пан міністер судівництва
Те ще мав додати,
Щоб прилюдно у газетах
І про те згадати,

Що новий бог по контракту
Має довг приймати:
За кожду присягу ложну
Зараз громом бити.

Бо то вождий парх вже нині
З царської причини
Бреше, присягає й суд весь
Підійма на кпини.

З дивним пляном виступає
Міністер осьвіти:
Щоб ту божеську посаду
Вдові полишити.

Вона-ж може на свою-руч
Взять собі в підмогу
Проворного Єзуїту
Чи муллú якого⁶).

Се, мовляв, дешевше буде
І піде до ладу,
І він сам їм в перших хвилях
Де в чім дасть пораду.

А він з роду був попович,
То й гадав, що вміло
Сам під фірмою вдовиці
Поведе се діло.

Міністер війни балакав:
„Діловодство боже
Кождий з старших генералів
Попровадить може.

„Він привик до дисципліни
І царя ме чтити,
А ще й скарб йому не буде
Пенсії платити.

„З всіх найліпше-б се потрафив
Маршал Комішпетер⁷⁾ :
Він в тім майстер, щоб на хлопство
Пускати „доннерветтер“.

„Ще йому там для концепту
Можна приділити
Деякого літерата,
Що-б в письмі був битий⁸⁾).

„Так зведем попівство з військом
Під одну команду,
І зорганізуєм цільно
Ту церковну банду“.

Пан міністер поліцейний
Без шуму, в секреті
На письмі подав проєкт свій
В замкненім пакеті.

Бо поліція як кицька
Рада в пільмі ходить,
А прилюдне ясне світло
Їй на очи шкодить.

Хоч проєкт свій запечатав,
Та най трупом впаду,
Як не вгану, що цареві
Він дав за пораду.

Певно сповідь, Єзуїтів,
Чистець від припадку,
І покору і терпливість
При винї й оплатку.

Рай по смерті в товаристві
Ангелів крилатих,
Всяка власть походить з неба,
Тлум чортів рогатих.

ПІСНЯ ОСЬМА.

К а м а р и л л я.

Як у всіх царів, так малась
І на Руси сила
Старша над всі міністерства —
Двірська камарилля⁹⁾.

Хай нам Франца Шумавського
Мине зла пригода!¹⁰⁾
Він сказав, що камарилля
Є женського рода.

Ще-ж Владимир був і ласий
На той довгий волос;
Володів як лев мужами,
Жінками як кнороз.

Одну жінку мав Норманку,
А одну Грекиню,
Дві мав Чешки, обі лепські,
Одну Болгариню.

Ще й метресок мов принцесок :
Триста у Білградї,
Двісті в селї Берестові,
Триста в Вишеградї.

А крім тих казарм де-не-де
Ще якийсь фільварок :
Казик в Гессен-Каслю стільки
Не має каварок¹¹).

А тітки ще, матірки ще
До них доложити,
А із їх сповідниками
Все те помножити :

О, була се камарилля,
Наче Чімборассо¹² !
То сенат усе готовий,
Мов у ятці мясо.

О, було-ж там кандидатів,
Та було протекцій !
Як боги топити, там аж
Царь набрав ся лекцій.

Всі на него напирали,
Кожда иньше вёрзла,
Мало голова цареві
З того не обмерзла.

Вечір Клим старий приходить
Царя визувати,
А царь нуж йому свій клопіт
Весь оповідати.

Клим старий у всім цареві
Наймудрійше радив,
Камариллю і міністрів
Він за ніс провадив.

„Климцю, Климцю, хоч ти вибав
Нас із сеї звади!
Я бідак із тим жіноцтвом
Дать не можу ради“.

А Клим, як лиш царь роздяг ся
І в постелю вклав ся,
В урядовую газету
З чобітьми подав ся.

Став їм щось там диктувати —
Чобіт під пахою:
„Як се завтра там не буде,
То вам курти скрою“.

А на другий день весь Київ
Здивувавсь не мало,
Як в газеті урядовій
Ось яке стояло:

„В імя царського Величя,
Що владіє краєм,
На вакантне місце бога
Конкурс отвираєм.

„Близші вказівки й умови
Пани кандидати
В міністерстві поліційнім
Можуть оглядати“.

Розлетіла ся та новість
В куций стиль одіта
По телеграфічних дротах
На всі кінці сьвіта.

А за день по всьому сьвіті
Наче пчоли в леті
Забреніли телеграми
В кождіській газеті.

В Римі патри кардинали
„Під Червоним Раком“
Покріпляли ся що рана
Вином і араком.

Пан кардинал Шамшуліні
Тільки моргнув оком,
На „Augsburger Allgemeine“¹³⁾
Кидає ся скоком.

Дав налить Lacrymae Christi¹⁴⁾
Склянку двоквартяну,
Вихилив, і зараз рушив
Впрість до Ватикану.

Там не стукаючи, з шумом
Вбіг він до покою,
Розбудив отця сьвятого
Тою новиною.

Скочив папа, ще й сорочки
Не зустиг надіти,
А вже крикнув. щоб ладнались
На Русь Єзуїти.

Дав усіх їх на дорогу
Остро підкувати,
І велів для них окремий
Марш скомпонувати.

ДЕВЯТА ПІСНЯ.

Єзуїтський марш.

Благословенно імня —
У Київі хапатня.

Агнче Божий, вземляй гріхи міра —
Настане там наша віра.

І во вишних Богу слава —
Той Владимир, то роззява.

Ізбави нас адських мук!
Не пускаймо його з рук.

Хвалите єго во звуці струн!
Наш Бог послушнійший, ніж Перун.]

І сошедшаго со небес —
Наша віра покїрна як пес.

Воплощение Твое предивно —
Вірь в те, що розуму противно.

Сьвят, сьвят, сьвят Господь Саваос —
Усіх новаторів на стос.

Іже премудростію вся сотвори —
Всі газети чорт бери!

Достойно і праведно єсть —
Старим часам усяка честь.

Богоглаголивий Аввакум —
Лїпша глупота, нїж ум.

Вся сили небесня да поють —
Тут уже нам віри не дають.

О дражайшая паче злата —
Руснаки будуть нам вірить, як телята.

Тебе Бога хвалим —
А ми на Русь валим.

Гріх ради отпущеня —
Щоб нам там спеклась печеня.

Исполнь небо і преісподня —
Там нам буде масниця щодня.

Во превишнія палати —
Масно їсти, довго спати.

Создателью всея твари
Почекайте но, кавяри !

Рцем вси от всея души рцем —
І до балика́ бігцем.

Поєм всемірную славу —
Наш живіт стравить кожду страву.

Слава во Вишних Богу !
Сїм фунтів мяса мало на одного.

Імя твоє превознесу —
Як нема шинки, з'їм ковбасу.

Царю небесний, Душе істини —
Збан вина пю до дна без захлистини.

Славу твою хто может ізречи —
Кухарка добра в день і в ночи.

О ізбранний сосуде —
Щоб лиш не бачили люде.

Возвеличи ся аки Сара —
Хто не вміє робити чудес, той нездара.

Будет же ноц і тьма —
Коли грошей нема.

І сотвори душу єго, идїже —
Як дають, то бери, що влїзе.

Вїну предомною єсть мой грїх —
Сам не давай нїкому, лиш бери у всїх.

Возрадуєм ся і возвеселим ся вонь!
Найбільш нам приносить пекольний огонь.

Всяческая мимоїдуть, аки сїнь —
А ми все перебудем. Амінь.

ДЕСЯТА ПІСНЯ.

Конкурс.

Віє вітер чорноморський,
Аж степами шумно;
Збігають ся до Київа
Кандидати тлумно.

Віє вітер від заходу,
У Київі тьмить ся;
Кожда віра себе хвалить,
А з иньшої кпить ся.

Вислав папа декрет з Риму,
Печать як талїрка:
„Що та грецька віра варта?
Що в колачі дїрка.

„Жадна церква яко церква
Не єсть безумовна,
Римська церква між усіми
Найбільше церковна“.

Царгородський патріярха —
Печать наче миска :
„Не вірь, царю, антихристу,
Бо він брехні бризька.

„Жадна церква яко церква
Не єсть безумовна,
Грецька церква між усіми
Найбільше церковна“.

І синедріон рабінський
„Шулем-шулем“ — пише :
„Не вірь Грекам ні Римлянам,
Чти Мойсея висше.

„Жадна церква яко церква
Не єсть безумовна,
Та жидівська між усіми
Найбільше церковна“.

Та-бо й муфтий магометський¹⁵⁾
Дреть ся як репета :
„Геть побий ті пси невірні,
Держись Магомета !

„Жадна церква яко церква
Не єсть безумовна,
Мусулманська між усіми
Найбільше церковна“.

В царськiм дворi на Подолi
Пси за кiсть гризуть ся,
Так i тiї рiжнi секти
На конкурсi жруть ся.

Чорт там знає всi їх назви,
Але як честились,
З того руськi перекупки
Богато навчились.

Оттодi був добрий празник
На фактори й служки:
Пили юшку iз окрайцiв,
Їли все пампушки.

А що їм на тiм конкурсi
Так цвила пшениця,
Вiд тодi їх називають
„Божа зарваниця“.

Конець.

ТИРОЛЬСЬКІ ЕЛЕГІЇ.

I.

Сьвіти місяченьку,
Сьвіти помаленьку
З по за сїрих мряк!
Як тобі сей Бріксен сподобав ся?
Ну, не крив ся так!

Стій ще, не спіши ся,
Крихту зупини ся,
Не клади ся спать,
Щоб я міг з тобою хоч годину
Побесїдувать.

Не тирольське бидло —
Се по мові видно,
Місяченьку мій!
Не бійсь, я не жаден „treu und bieder“,¹⁶⁾
Я тут лиш в тюрмі!

II.

Я із того краю,
Де музики грають, —
Грав я на трубу,
А вона на злидні
Тих панів у Відні
Вибуркла зо сну.

Щоб їм в шовку й злоті
По тяжкій роботі
Було тихо спать,
В одну нічку глупу
Шлють жандармів купу,
Щоб мене узять.

Північ вже минула,
Саме третя була
Година лишень, —
Край могого ліжка
Став жандарм як сьвічка,
Каже: „Добрий день!“

При ліжку жандари,
Далі комісари
В чесній параді:
Золоте ковніре,
А на чаках піре,
Тай ще при шпадї.

„Ну-ко, годї спати,
Пане літерате,
Просимо вставать!
Хоч гості нічні,
Ми не є злодії,
Ми царський уряд.

„Здоровлять у Відні
Вас панове гідні,
Сам Бах цілує.
„Чи здоров?“ питає,
Ось вам посилає
Листечко своє“.

В ясний час чи в темний
Я все дуже чемний.
„Ох, простіть — кажу —
Славні мої гості,
Що я лиш в сорочці
Тут при вас лежу!“

Але Джока чорний,
Мій бульдог моторний
Як не счинить крик!
Англійський апортус —
На свій Habeas corpus¹⁷⁾
Він від малку звик.

Вже ось-ось сердитий
Мав переступити
Один параграф;
На преславну владу
Кинувши ся з заду
Гаркнув: „Гаф! гаф! гаф!“

Я не думав много,
Як жбурну на нього
Царський Gesetzbuch!
Дзявкнув, захитав ся,
Під ліжку сховав ся,
Запер в собі дух.

III.

Як підданий, братку,
Звик я до порядку, —
Та й мороз був, страх!
Тож очнувшись трохи
Я надїв панчохй
При славних панах.

Аж тоді те кляте
Листе став читати —
Є в мене ось там!
Знаєш урядову
Ту німецьку мову, —
Прочитай і сам.

Пише Бах до мене
Наче лікарь вчений,
Що в чеській землі
Нездорово жити, —
Клімат відмінити
Конче тра мені.

Що в Чехах не гарно,
І душно і парно,
Дим гіркий і пиль,
Смрід страшний із тої
„Октройованої“, ¹⁸⁾
Реакційна гниль.

То він добре дбає,
Бричку посилає
По мене отсе,
Що на кошт державний
В край здоровий, славний
Мене понесе.

Ще й жандари, брате,
Муть мене благати
Не щадячи слів,
Як би честь величню
Через скромність злишню
Я прийнят не хтів.

IV.

Що робить — не знаю!
А ще звичай маю
Глупий, їй же ну!
Жандарам, поліції
Нічого на сьвіті
Відмовить не втну.

А ще й пан Дедера,
Друг мій не від вчера
Просить поспішати:
„Маєм ще одного
Так як вас самого
Нині з ліжка взять.

„Ніяких пакунків,
В дорогу лаштунків
Не треба вам брать;
Вас буде держава
Мов мати ласкава
Кормить, зодягать.

„Поки чеським краєм,
Тайком їхать маєм“.
Я сказав: „А вжеж!“
Що то чемність може!
Хоч тебе жре й гложе,
Радо шию гнеш.

І ще дав тепера
Мені пан Дедера
Много мудрих рад,
Як в різні моменти
Бахові пац'єнти
Мають знати лад.

Вабить і благає,
Мов Сирена грає —
Чоботи я взув,
Вдяг камізельчину,
Сурдут, кожушину,
А штани забув.

Коні і жандарми
Ждуть вже коло брами,
Кличуть: „Гей!“ та „гов!“
„Ще хвилинку, братця,
Дайте попрощать ся, —
Буду враз готов!“

V.

Місяцю, рогачу!
Ти жіночу вдачу
Добре мусиш знать.
Що з ними на віку
Горя чоловіку —
Не тобі казать.

Ти дивив ся стиха
Не так много лиха,
Не так много чвар, —
Біль і сум подібний
Знаєш ліпш, ніж бідний
Брат наш газетяр.

Мати, сестри, жінка,
Донечка Зденчинка,
Дитятко мале
Коло мене стали
І тихо ридали...
Лишенько моє !

Хоч я з горем знав ся,
Твердо гартував ся,
Хоч старий козак, —
Та в тій хвилі, звісно,
В грудях стало тісно,
В очах темно так...

І я сквапно, братку,
Шапку-подебрадку
На чоло натис,
Щоб „раби лукавих“
Моїх сліз крівавих
Не достереглись.

Бо жандари вражі
Край дверей на стражі
Стали наче мур,
Прибравши по праву
Сю сумную яву
В цісарський бордюр.

VI.

Трубки голос ве ся,
Туркотять колеса, —
В Іглаву шлях наш;
За нами-ж, аби ми
Дещо не згубили,
Верхи скаче страж.

Он там видно трошки
Костелик боровський
На горі самій.
Глипнув він на мене
Крізь вікно замглене:
„Ти се, синку мій?”

„Таж при мні тут близька
Є твоя коліска!
Таж ти в мні хрестивсь!
Вікарю старому
Служив в божім дому
І пильненько вчивсь.

„А від мене, сину,
Ти пішов в чужину,
Щоб огню добыть,
Щоб містам і селам
Сьвіточем веселим
Осьвічати путь.

„Як то час збігає!
Трицять дїт минає,
Як знав тебе я!
Алеж синку, пробі,
Що се там при тобі
За процесія?..“

VII.

Іглаву минав я,
А все думку мав я:
У Шпільберґі, чи ні?
Над Дунаєм синим
Куфштайн став мов клином
В голові мені.

Аж коли остав ся
Куфштайн — щоб запав ся! —
Праворуч від нас,
Я почув, що в горах,
У альпейських зворах
Приємнійш сто раз.

Глупа то їзда є
Тому, хто не знає,
Де їде й за чим?
Гір краса, гра тої
Трубки поштової —
Все брехня і дим.

Всюди віз мазали
Та перепрягали —
Матери їх біс!
Радше б підмазали
В Відні й поладнали
Той державний віз!

Лиш одна встанова
Славна, анї слова,
А то телеґраф!
Все він перед нами,
Де ми стати мали,
Шпарко вісти слав,

Щоб полїц'я, брате,
Мов старанна мати,
Де станем на ніч,
Нас могла приймати,
Ліжко постелити,
Натопити піч.

У Будейовицях —
Се сказать годить ся —
Я з Дедером пив,
І мені — не фразки! —
Він чотири фляшки
Мельнику¹⁹⁾ купив.

Чи в нїм непривичний
Дух патріотичний
В той час підступив?
Чи бажав він, братку,
Щоб про Чехи й згадку
Я в винї втопив?

Мельницьке вино
Випив я давно,
А тепер італійське пю весь час,
Та в обох, мій сивий,
Є той сам бурливий,
Бунтівницький квас.

VIII.

А тепер, мій друже вірний,
Киньмо тон сей елегійний,
В героїчний перейдїм!
Про таку тобі погоню
Пісню я тепер задзвоню,
Що й чортам не стид би всім.

З Райхенгалю до Вайдрінгу
Мусиш знати дорожину
По тій кручі кам'яній?
Всі цісарські інтимати²⁰⁾
Її розоктроювати
Не потрафлять, брате мій.

Там то гори, там то скелі!
Величнійші, ніж усеї
Глупоти людської гнет;
А край шляху карколомна
Западня така бездонна,
Як військовий наш бюджет.

Темна ніч, немов сьвятая
Наша церква. Шлях крітає
В низ, немов з підра на тік.
„Стій!“ не вспів Дедера крикнуть,
А в тім коні як не смикнуть, —
Геп! і впав з кізла візник.

Вихром коні почвалали,
Мов чорти за ними гнали,
Віз по скелі торохтить,
А візник лежить тай крехче,
Потім сів і огник креше,
Щоб хоч люльку закурить.

Стрімко в низ, мов із дзвінниці!
Віз мов хвіст той у лисиці
В право шасть і в ліво шасть!
Бачить ся, ось-ось з розгону
Нас в яку діру бездонну
Всіх ураз в архів віддасть.

Ах, а я був наче в раю;
Гріх чи два, а я не знаю
Раю більшого над сесь,
Коли бачу, як боїть ся
Наша славная поліц'я,
Туманіє і трясесь.

Втім прийшла мені на гадку —
Біблій чтець я пильний, братку —
Йони приключка сумна,
Як його в тяжкую скруту,
Щоб втишити бурю люту,
В море кинули з судна.

„Киньмо жереб — повідаю. —
Поміж нами, я гадаю,
Дуже грішний хтось сидить.
Кого вкаже жереб, треба,
Щоб для перепросин неба
Мусів з воза вискочить!“

Ще не встиг я се сказати,
Поліційники й чекати
Жереба не хтіли... Гов!
Зо страхом безумним в серці,
Вирвавши з повоза дверці
Поскакали стрімголов.

Ах зрадливий сьвіте, клятий!
Он в рові, задравши пяти,
Славна варта вся лежить,
Арештант же у повозі
Сам саміський по дорозі
Четвернею гордо мчить.

Ах ти власти, мудра власти,
Що народи хочеш пасти,
Мов телята на шнурку,
А й на те твоя не сила,
Штири коні без вудила
Кермувати у візку!

Без вудил, без почтальона,
В п'їтьмі, западня бездонна
Покрай шляху без поруч, —
Так чвалав я сам в повозі,
Наче вихор по дорозі
Із отих альпейських круч.

Гей, чи тож мені боятись
Із житєм на ласку здатись
Полохливій четверні?
Я-ж — австрійський обиватель!
Що-ж ще гіршого, Создатель,
Може стати ся мені?

Так я з зимним супокоем
У горячїм серці своїм,
І з цигарою в устах,
Мов царь гордий і здоровий
Просто перед дїм поchtовий
В добрих причвалав думках.

Зараз — взір всїм арештантам —
Без опіки й стражі сам там
Повечеряв я з смаком,
Поки варта знакомита,
Вся обдряпана, оббита,
Приштільгукала пішком.

Спав я смачно, але власти
Не вгавали всю ніч клясти
Та стогнати залюбки;
Арніку на рани клали
Та горівкою мазали
Пооббивані задки.

Оттакий кінець тієї
Епопеї! Я до неї
Не додав ніщо й на зуб.
І ще нині у Вайдрінгу
Потвердить тобі все, синку,
Пан почтмайстер Далеруп.

IX.

В Бріксені ми стали,
Більше вже не мали
В дорозі пригід.
Начальство тюремне
Видало за мене
Дедері лиш квіт.

Ся паперу картка
Замість мене шпарко
До Чех побіжить,
Мене-ж сіромаха
Двоголова птаха
В кіхтях тут держить.

Лиш тюремна влада,
Ключники й громада
Жандармерії,
Се мої пригожі
Ангели сторожі
В тій Сиберії.

ЦАРЬ ЛАВРІН.

Був собі старенький
Царь добрячий раз;
Се було давненько
І не близько нас:
Штири гори і три моря сині
Ділять Чехи від тої країни,
Де він берлом тряс.

У ірляндським краю
Жив той царь Лаврін.
Ей го гарну казку
Знаю я о нїм!
Сип но жінко в кухоль варенухи,
А ви хлопці тихо наче мухи!
Я вам розповім.

Доси люд ірляндський
Лавріна хвалить,
Бо не був він здирця
Нї захланний жид:
Чужу працю гарбать мав за сором,
Люд не мучив рекрутським набором,
Бідним давав жить.

Лиш одну мав хибу
Той предобрий пан,
Що на голярів був
Дуже злий тиран:
Лиш раз в рік він стриг ся й підголяв ся,
В довгих патлах і кудлах пишав^т ся,
Мов кудлач-баран.

Та ще гірш бувало:
Лиш ярь скінчить ся,
І голярь обголить
Царській лиця,
Жде на него дивная заплата,
Та не сріблом, але з руки ката:
Шнур, шибениця.

Дивувались люде,
Гризла всіх та вість,
Що сей царь предобрий
Мав такую злість.
Та що царь дасть, те їдять підданці,
Так привикли з часом і Ірляндці
Сю глодати кість.

Голярі лиш звикнуть
Не могли ніяк,
Бо та шибениця
Кепський має смак!
Та що діять? Терпи що припало!
Бо для бунту їх було за мало, —
Бачив сее всяк.

Тож рік в рік бувало,
Як лиш май почнесь,
Сходить ся на раду
Цех голяреський весь:

Там кидали жереб сумовитий,
Кому стригти Лавріна й голити
Й висіти прийдесь.

Випав жереб, випав :
Літом Кукулин
Мав царя голити,
Удовиці син.
Як почула се вдовиця мати,
Аж зомліла, почала ридати :
„Ах, мій Кукулин!“

Послужив цареві...
Взяв його вже кат,
Щоб кроваву плату
За ту службу дати.
Аж тут мати крізь тлум люду пхаєсь,
Що є сили квапить ся, хапаєсь,
Щоб за ним благать.

„Царю, ах, се син мій,
Мій єдиний рай!
Пробі молюсь к тобі :
Милосерде май!
Я-ж без него бідна сиротина!
Згину радше я сама за сина,
Лиш його віддай!“

„Царю, пане любий,
Чи-ж се людський лад :
Се хлопя невинне
Щоб повісив кат?
Муж мій згиб у службі краю того,
А ти хочеш отсе й сина мого
В мене люто взять?“

„Нї, ти нелюд, царю,
Безсердечний жрець :
Рік в рік через тебе
Гине молодець.
Пусто, дурно, лиш за царські вуси
Кат невинно чоловіка дусить!
То ти наш отець?“

Тут царя — о диво!
Стид тяжкий проняв;
Та ще більш він в серці
Милосердє мав.
Не розгнівався, лиш зітхнув глибоко,
Слізми жалю заперлилось око, —
Зупинить казав.

Всім велїв геть вийти,
Крім Кукулина;
Сей іде к цареві
Блідий як стїна.
Царь на тронї, зняв свою корону...
„Ну-ко, синку, наблизись до трону,
До бальдахина!“

„Присягни й до віку
Виявить не сьмій,
Що в волосю бачив
На главї моїй!
Буде вік твій радісний, не чорний :
Доки жити, будеш ти придворний
Царський брадобрій“.

Рад присяг хлопчина,
З волї скористав...
Швидко вчула мати,
Яким паном став.

Царя голить день в день перед світом,
То царь більше голяря вже літом
Вішать не казав.

Тішили ся люде:
Добрий царь Лаврін!
Лиш одну мах хибу,
Тай ту справив він.
Та ще більше, ніж весь люд ірландський,
Цех славетний цирульно-голярський
Тішив ся з тих змін.

Вже голярь на царським
Брика оброці;
Радуеть ся мати
На кождім кроці:
Вже на фраку ордер промінистий,
Злоті зізди, вишивані лиштиви,
Бритва при боці.

Та що варті зізди,
Золотистий фрак,
Коли в серці горе
Наче острый гак?
Що в волосю криє царь патлатий,
Про се вічно як той гріб мовчати
Мусить неборак.

Гусоньки геточуть,
Лебеді мовчуть;
Хто скрить хоче тайну,
Голярем не будь!
Рот голярський як млинок теркоче,
Що лиш знає, виповісти хоче,
Язичок як ртуть.

„Ах мій любий сину,
Що в тебе за гриж?
В день нема спокою
І в ночі не спиш!
Був ти втішний, личенько румяне,
А се зблід, все тіло чахне, вяне...
Що тобі? Скажи-ж!“

„Мамочко, для мене
Ради вже нема“.
„Синку, хто питає,
Той багато зна.
Є тут в лісі скитник чудотворець,
Усіх людських болів переборець, —
Він твій біль злама“.

Мовив дід у лісі:
„Знаю я твій гнет:
Ти голярь, мій синку,
І знаєш секрет,
Та не сьмієш зрадити нікому...
І не буде лекше серцю твою,
Аж се скажеш геть!“

„Близь села Віклова
При спливі двох рік
Є верба дуплова
Вже предовгий вік:
Ій ти шепни в тиху нічну пору
Свою тайну, — скинеш з серця змору;
Се єдиний лік“.

Зараз в ніч голярь наш
З дому в путь махнув,
Знать, чи дід рік правду,
Чи, бува, брехнув?

Нашептавши все вербі дупластій,
Що царь криє в кучмі тій кудластій,
Він здоров вернув.

Швидко після того,
Як подужав він,
Пир бучний задумав
Справить царь Лаврін.
З всего краю панночки і пані
Поз'їжджались прошені і звані
К царю на поклін.

Був обід, а потім
Ряд блискучих заль
Заповнив ся гістьми,
Розпочав ся баль.
А на тую радість превелику
Царь замовив чеськую музику,
Щоб гулять не жаль.

З Чехів дома якось
Не великий слід,
Та за те в чужині
Повен їх весь сьвіт:
Музиканти, возні, арфяниці,
Комісарі, сїрники з Сушиці —
Де лише їх нїт!

Йшли на баль музики,
Аж пан Червічок
В поспіху від баса
Згубив протичок;
А як стали в Віклові край броду,
Зуздрів тую превелику шкоду
В устю двох річок.

При вербі дупловій
Став він, думав щось...
„Чи шукать кілочка?
На балі спізнаємось!
Прут з верби вріж — направлена шкода!“
А що з того вийшла за пригода,
В сні б не приверзлось!

Вдрав цареві штуку
З басом — ух, ух, ух!
Як на балі смиком
Дав по струнах рух,
Рявкнув бас, все в залі заглушає:
„Царь Лаврін осяччі вуха має!
Царь є довгоух!“

Тут Червічка з басом
Вивергли за пліт,
Та вже вішать баса
Пізно і не слід...
Так то тайна, за яку на стричку
Мерли хлопці, завдяки Червічку
Розійшла ся в світ.

Що весь світ від баса
Вже дізнав ся в мить,
Не було резону
Під волосем крить;
Тож почав наш царь по тому балі
Довгі вуха вже не в футералі,
А явно носить.

А як стих гармідер
По якімсь часі,
То царя ще ліпше
Полюбили всі:

Всім здалось ще й красше, по лицарській —
Довгі вуха при короні царській
В їх цілій красі.

Тут кінчить ся повість.
Віват царь Лаврін!
Стриг і брив до смерти
Його Кукулін.
Бо не визнав царь, як то донесла ся
Його тайна басови, а з баса
На великий дзвін.

Не всі такі верби,
Як та в Віклові,
Не такі й баси всі,
Як Червічкові, —
Тож як ме вас чим язик свербіти,
Нашепчіть се, мої любі діти,
Вербі дупловій!

ІЗ ДРІБНИХ ПОЕЗИЙ.

І. Думка на Бательовській горі.

Вмирає сонечко, вмирає,
За гори до Німців спадає
і тане.

Шумава та наша кровава
Гужливо за сонцем до Німців
ще гляне.

Гук дзвонів над нами лунає
І край весь на віки лягає
до труни.

Над села, міста, понад ріки
Мла, наче завій той жалібний
знай суне.

Вмирає народ мій, вмирає,
І ангели сторожі линуть
від нього.

І книгу життя люду мого
Господь замика в сю хвилину
на віки.

Остатній син краю в зневірі
Опер ся край муру німого
на лїрі;

Спів жалю скінчив ся і з муру
Співак впав в могилу враз з краєм,
і лїра.

Вмираєм! Вмираєм! Вмираєм!
І сонце за гори спадає
і тане.

Лиш наша Шумава кровава
Тужливо за сонцем до неба
ще гляне.

1841—1844.

II. Моя зізда.

Як маленьким ще я був,
Ні на чім не знав ся,
То любив я кожного,
Сьвіт мені всьміхав ся.

Радо татка слухав я,
Радо слухав мами,
І з сестричкою лічив
Зорі, що над нами.

Одну знала матінка,
Що так любо зирка:
„Подивись, Карольчику,
Отсе твоя зірка“.

Знав я свою зірочку,
Часто з нею грав ся:
„Зірко, зірко, зірочко,
Тут до мене став ся!“

А як школи перейшов,
То став атеїст я,
І не вірив в Бога, в рай,
В пекло анї в піст я.

І про зірку я забув,
Про матусю свою,
Небо теж загнівалось,
Затягло ся млою.

І сховалась зірочка
За хмарні коверці,
І блукав по сьвіті я,
Пусто було в серці.

Аж коли тебе пізнав,
Юлечко-пташатко,
Знов побачив зірочку —
Твоє серденьтко.

Моя зірка давня
Вже на нас не зирка:
З вірою дитячою
Згасла й моя зірка.

1846—49.

ІІІ. Пише нам Шузелька.

Пише нам Шузелька²¹⁾
З Франкфурта з тихонька :
„Ходіть Німцям помагати,
Бо їх коле колька“.

Ой ви Німці хами,
Не граємо з вами,
Що собі ви наварили,
Висербайте сами.

Німеччина ваша,
Але Чехи наші, —
Не дуйте нам із Франкфурта
До чеської каші.

Бо Франкфурт здрігнеть ся,
За шапку візьметь ся,
Як чеський лев з'їжить вуси,
Хвостом замахнеть ся.

Гей, festina lente²²),
Швабський парляменте!
Дамо тобі на прочисток,
Жди лиш, сакраменте!

1848.

IV. Десь того не видко.

Що нас радувало, десь того не видко,
І не має того, що нам втішно:
Що нас радувало, панам було гидко...
Ой, нема вже того, що нам втішно.

Щож се за устава без сойму, без права?
Щож се за устава — стан облоги?
Се така устава, як суха отава,
Як суха отава й міх полови.

Все таке нам сунуть, що лиш тільки плюнуть,
Все дають нам більше, — ой, данини.
Самі октроївки, на шию верівки...
Годі вже терпіти! К чорту з ними!

1850.

V. Кितिця.

Віє вітерець реакційненький²³),
Біжить Франтичок та до Дунаю,
Набира води до подебрадки :
Водою надплив уряд до него,
Урядець красний, чорножовтенький...
Ой став Франтичок уряд лапати —
Гепнув, ой гепнув, між два стільчики.

„Ой коби я знав, уряде масний,
Щоб я міг тебе справді дістати,
Я-б радше державсь аристократів.

„Ой коби я знав, уряде масний,
Що ти-б міг мені на все лишити ся,
Зрадив би я всю демокрацію.

„Ой коли-б я знав, уряде масний,
Що можеш таки втекти від мене,
Я-б таки держав з демократами“.

VI.

Все то, все то, все то так і виглядає,
Що пан Шварценберг²⁴⁾ у конституц'ю грає.
Все то, все то, все то так і виглядає,
Що він конституц'ї пута накладає.

Той стан облоги, се не дурниця,
З часом в систему має змінить ся;
І все та хвиля близше та близше,
І конституц'я на ладан дише.

Шкода того часу, як то ми повстали,
Як ми конституц'ю мов у сні дістали!
Шкода того часу, як то ми повстали,
Що ми вас тоді не знали!

Були-б ми вас знали, та на віз наклали,
Вивезли за межу, там вас висипали!
Шкода того часу, як то ми повстали,
Що ми вас тоді не знали!

VII. На хліб ми працюєм.

На хліб ми працюєм, чужий ним пасе ся ;
Ми гірко бідуєм, а він з нас сьміє ся.
Чекай же ти враже, урвесь тобі раз,
Не вічно-ж ти мусиш сьміяти ся з нас !

Чи так то, чи сяк то, а все якось буде,
Про пару драбів тих не вигинуть люде ;
Таж сонце не сьвітить лиш на пустоцьвіти,
А ми тебе, Німче, не хочем терпіти !

VIII. Пісня Чехів з р. 1850.

Зле, матінко, зле,
Шварценберґ іде!
Один іде генерал,
Другий іде кардинал —
Зле матінко, зле!²⁵⁾

Зле, матінко, зле!
Шварценберґ іде:
Один держить карабаш,
Другий клепає „Отченаш“ —
Зле, матінко, зле.

Зле матінко, зле,
Шварценберґ іде:
Один із них архипіп,
А другий дурний як чіп, —
Зле, матінко, зле!

ІХ. Вічне житє.

Не журись, душе моя,
Що наш вік короткий,
І що там по смерти дасть
Нам Пан Біг солодкий.

Безконечний сьвіта круг,
Невгамовне діло,
І безсмертний є твій дух
І безсмертне тіло.

Що люд смертю назива,
То ще не кінчина,
Се лиш так, як запада
В театрі куртина.

Дзїнь-дзїнь дзвоник... Се значить:
Акт один скінчив ся,
І вид сцени на момент
Навісом закрив ся.

Передягнуть ся грачі,
Кождий в иншій роли,
Але актів вічний біг
Не стає ніколи.

1854.

Х. Гріб.

Синку, не все одно,
Де в гробі лежати :
Не давай же на цвинтарі
Себе поховати.

Не знайдеш там чести :
Як бурян здоровий
Спасуть тебе кожде літо
Попівські корови.

Краще в самотині
Дай себе зложити,
І вели на своїм гробі
Липку посадити.

Під липкою, синку,
Весело лежати :
З весни будуть на ній гарно
Пташечки співати.

Як зацвите в липні
Та липка кріслата,
То сідатимуть під нею
Хлопці і дівчата.

Липка з тебе виссе
Соку медового,
Пильні бжілки зберуть меду
До вулія свого.

То й по смерти, синку,
Будеш мати славу:
Будуть панночки тобою
Солодити каву.

1854.

XI. Из Епіграмів.

I.

Чесному грозить тільки голод,
Злодію тільки шибениця;
Чеський письменник може похвалить ся:
Йому грозить голод і шибениця.

II.

Павлу гірше, Петру ліпше —
Зависні, мовчіть!
Єретикам дав Бог розум,
А попам живіт.

III.

Не йди, Грицію, на лід з паном,
Знай се в острогу:
Пан поховзнесе, а за него
Хлоп зламає ногу.

IV.

Кожний свій пай робить,
Любий пане мій :
Хлоп із гною жито,
А ти з жита гній.

V.

Доказує що сили ксьондз добродій,
Що розум наш по райським плоді
Без помочи Бога
Не стоїть нічого.

Панотче, правда ! Що там довго править !
Я вірю вам, ще більше вірю навіть ;
Ваш розум і з помічю Бога
Не стоїть нічого.

VI.

Чи диво, що пять риб і пять хлібів
Пять тисяч люда наситили раз ?
Аджеж се чудо ще й до наших днів
Живить так много тисяч чорних ряс.

VII.

Питаєш, чи Йона, пророк нїневітський,
Був місіонар єзуїтський ?
Нї, не міг быть. Ось в чім хиба :
Проковтнула Йону риба ;

Єзуїт же, ручу вам,
Прокотнув би рибу сам.
Не був Єзуїт, бо та риба безвісна
Три дни його мала в нутрі і не трісла.

VIII.

Ах, оригінальність! Як же
Я за нею тужу!
Усі люде йдуть по мості,
Я піду в калюжу.

IX. Професор історії.

Зна історію — повірте мені,
Середні віки по середині,
Стародавню всю позабув уже,
До новітньої не дійшов іще.

X. Академія природничих наук.

Наша академія
Від свого породу
Раз у раз досліджує,
Спитує природу:
Тільки, братця, в тім біда,
Що природа не відповіда.

XI.

Бог батько дав нам заповідей десять,
Щоб у рай вийти,
А церква, мати наша, скоротила
Іх в одну: „Плати!“

XII. Мізантроп.

Щоб від чортівських вас спасти покус,
Всю кров свою пролив за вас Ісус;
Та я, коли найдуть на мене злі хвилини,
За вас не дав би навіть трохи слини.

XIII.

„Що тобі не мило, не чини другому,
Знай се, любий сину!“
Говорив учитель школярю малому,
Торгаючи за чупирину.

XIV.

Не стає нам для театру
Чотирьох річей дрібничних:
Дому, публіки, акторів
І поетів драматичних.
Тож на акції, панове, раджу вам
Будувати чеській Музі храм.
А як акцій купу пустите між люде,
І цегол багато виробите в лет,
То акціонер вам кождий зараз буде
Актор, публіка або поет.

XV.

З давен давна царь російський
Позволя своїм дворянам:
„Можеш мати душ хоч тисяч,
Тільки розуму не тра нам“.

XVI.

Ягоди з одного поля
І Самсон і Гнат Лойоля:
Один менше, другий більше
Напустив лисиць у збіжжя.

XVII. Напис на єзуїтській колегії.

Люляй, люляй, чеський краю!
Спи тихенько, ти мій раю!
Ніч надходить! Люленьки!
Прилетіли лилики.

XVIII. Згода.

Кличете до згоди з наміром таємним:
„Те роби, чого захочем ми!“
Та я собі тую згоду так толкую:
„Чого хочу я, робіте ви“.

XIX. Наслідки битви на Білій горі.

Поки в Чехах єретикам
Було м'яко й тепло,
Вони мали в Чехах небо,
А по смерті пекло.

Аж як, Фердинанде другий,
Нам надав тебе Бог,
То ми мали в Чехах пекло,
А по смерті небо.

XX. Чеська молитва.

Святий Яне Непомуку,
Май над нами свою руку :
Най на нас Бог зробить,
Що зробив на тобі,
Щоб язык наш також
Не зогнив у гробі.

ПОЯСНЕННЯ.

1) Бріксен — кріпость у південнім Тиролю, одно з місць, де за часів абсолютизму карались найтяжші переступники, головню політичні.

2) Шпільберг — кріпость у Моравії, також місце кари тяжких злочинців. Ще в 60-их роках туди посиляли злочинців також із Галичини, так що в устах нашого народа назва сего місця, перероблена по нашому на „Грай-гору“, ввійшла в приповідку.

3) Куфштайн — кріпость у Горішній Австрії, також місце кари для тяжких злочинців.

4) Al pari, біржевий термін, значить дословно: на рівні. Держати курс цінних паперів al pari значить: дбати про те, щоб вони в грошовім торзї мали таку ціну золотою чи срібною монетою, яка написана на них (номінальна). За часів абсолютизму кредит Австрії був так підірваний, що державні папери ніколи не могли довести до такої ціни.

5) Лярі-фарі — італіянська фраза, значить: пусте балаканє.

6) Мулла — мусулманський духовний.

7) Маршал Комішпетер — таке було жартливе прозвище князя Віндішгреца, що в червні 1848 р. яко губернатор Чех велів бомбардувати Прагу, а в осени того-ж року облягав і бомбардував Відень і був одним із найзавзятійших слуг реакції.

8) Гавлічек натикає тут очевидно на роль, яку при австрійським міністрі Меттерніху грав талановитий, але безхарактерний письменник Ієнц.

9. Камарилли, дословно: комірка; в 1848 році так називали придворну партію, що завзято противилась усім поривам народів до свободи і вживала різних інтриг та поганих способів, щоб здусити революційного духа.

10) Франтішек Шумавський, автор чеської граматики.

11) Гессен Кассель, одно з німецьких удільних князівств. Німецькі князьки в ту пору славились неморальним життям.

12) Чімборассо — гора в Америці, в тодішніх географіях подавала ся як найвища гора на землі.

13) Augsburger Allgemeine Zeitung, звісна ліберальна газета, мала в цілій Європі славу задля багатства і докладности своїх відомостей, про які тоді, в часах цензурного тиску, було дуже трудно.

14) Lacryma Christi — рід вина, дословно: Христова слеза.

15) Муфтий — магомедський духовний.

16) Treu und bieder — вірний і щирий, так звичайно титулували себе прихильники реакції і абсолютизму в Австрії.

17) Habeas corpus — англійський закон, що запевнює кожному нетикальність особи і домашнього отнища без судового вироку.

18) Октройована, тоб то надана самим правительством, а не ухвалена парламентом, австрійська конституція з д. 4. марта 1849 не була введена в життя і про те ще в 1850 році не була й формально скасована.

19) Мельник — місто в південній Чехії; в його околиці продукують вино зване мельницьким.

20) Інтіматами (довіреними писцями) звались цісарські розпорядження видавані для самих властей і не призначені для загальної відомости.

21) Шузелька — німецький публіцист родом із Чехії, перед 1848 роком горячий противник абсолютизму і емігрант, в 1848 р. був членом франкфуртського парламенту; пізнійше був довгі літа борцем за федеральний устрій Австрії і рівноправність народностей.

22) Festina lente, латинська проповідка, значить: квап ся помалу.

23) Отся пісенька — жартлива перерібка звісної „Китиці“ з Короледвірського рукопису, переробленої на нашу мову Шашкевичем. Хто був той Франтичок, введений героєм сеї перерібки, може нам бути байдуже; пісенька має і без того свій загально-психольстичний інтерес.

24) Князь Шварценберг був президентом реакційного міністерства, що від 1849 р. взяло ся на розвалинах революції заводити абсолютизм і за десять літ довело Австрію на край загибелі.

25) Сімя Шварценбергів — найбогатша маґнатська сімя в Чехії і мабуть у цілій Австрії. Назва Шварценбергів нерозривно звязана з многими найпоганьшими і найсумнійшими картами австрійської історії.

З М І С Т.

	Стор.
Посвята проф. Масарикови	III—VIII
Карель Гавлічек Боровський	IX—XXIV
Хрещене святого Владимира	1—48
Тирольські елегії	49—64
Царь Лаврін	65—76
Із дрібних поезій:	
1. Думка на Бателювськiм версі	79—82
2. Моя зірка	81—82
3. Пише нам Шувелька	83—84
4. Деь того не видко	85
5. Китиця	86
6. Все то так і виглядає	87
7. На хліб ми працюєм	88
8. Пісня Чехів з р. 1850	89
9. Вічне житє	90—91
10. Гріб	92—93
11. Із епіграмів I—XX	94—99
Поясненя	101—103

Ф $\frac{\text{II}}{\Gamma-123}$

34.487

Қ.Гавлічек. ВИБІР ПОЕЗІЙ

